

Kjønns mangfold i skolen

- Tips til lærere og andre skoleansatte

Skolemiljø

Skolen skal tilby like muligheter for faglig og sosial utvikling for alle elever, uavhengig av elevenes kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. Dette heftet setter søkelys på hvordan usynliggjøring, diskriminering eller mobbing kan føre til at transfobi eller trange normer for kjønn står i veien for et trygt skolemiljø og god faglig utvikling, samtidig som det gir konkrete forslag til hvordan man kan skape en tryggere skolehverdag for elever som utfordrer kjønnsnormer.

Foto: Janko Ferlic

Kjønnsnormer i klasserommet

Kjønnsnormer gjennomsyrrer samfunnet, inkludert medier elevene følger og lærebøker elevene bruker i skolen. Lærere har ansvar for å stille kritiske spørsmålstegn ved stereotypiske eller problematiske forestillinger om kjønn når dette dukker opp i læremidler, tekstutdrag, videoklipp eller andre medier man bruker i undervisning. Hvorfor er det for eksempel et heterofilt par som illustrerer teksten om kjærlighet, eller en kvinne på bildet av noen som sminker?

Stereotypiske forestillinger om kjønn eksisterer også blant både elever og lærere. I et klasserom bør stereotypiske påstander utfordres. Lærere kan utfordre stereotyper selv, eller oppfordre til refleksjon fra elevene sin side. En kommentar fra lærer om at «noen opplever det sånn som du sier, mens andre opplever det på andre måter» åpner samtalen for andre perspektiver og sannheter uten at eleven blir irettesatt. Dersom elevene kommer med kommentarer som har sexistiske, homofobiske eller transfobiske implikasjoner må elevene utfordres på hvorfor de mener det de mener. Ved å ha en normkritisk tilnærming kan lærere og andre skoleansatte skape større handlingsrom og et mer inkluderende skolemiljø for elever som bryter med normer for kjønn.

Å ivareta kjønnskreative barn og ungdom

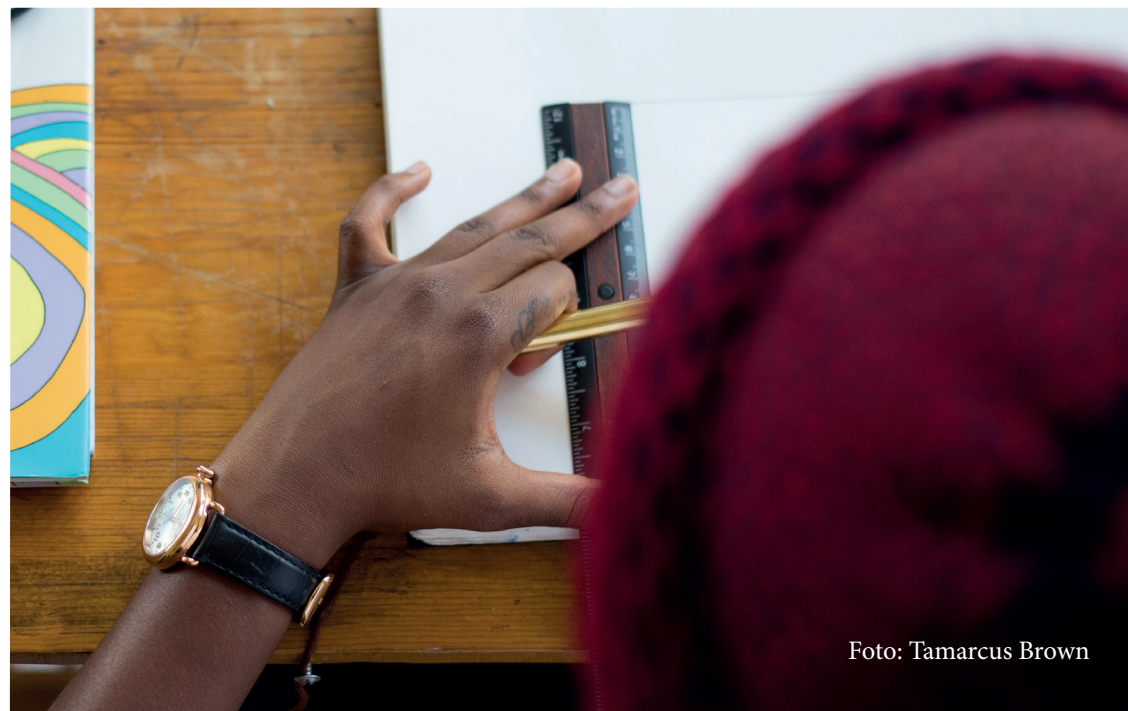
Elever som bryter med forventninger til kjønn og seksualitet har ofte opplevd negative tilbakemeldinger eller sanksjoner på hvem de er. Dette kan være en kompis som bruker homo som skjellsord, en voksen som forteller en gutt at han ikke kan bruke sminke eller et blick som forteller ei jente at hun er “for guttete”. Dette gjør at mange elever som bryter med forventninger til kjønn og seksualitet kan være ekstra sårbare i møte med voksenpersoner, eller at de er på vakt fordi de forventer å bli møtt med dårlige holdninger eller lite kunnskap. Som skoleansatt kan man være en trygg voksenperson som åpner opp rom for elever til å fortelle om seg selv, men det forutsetter at man har verktøy for å møte eleven på en god måte. Videre følger noen tips til hva man kan gjøre, og hva man bør unngå.

Alle mennesker, derav også elever, har et grunnleggende behov for å oppleve at vi blir respektert og anerkjent for den vi er. Elever som bryter med normer for kjønn har behov for å bli respektert og anerkjent for hvordan de identifiserer seg og ønsker å uttrykke seg. Om du er usikker på hvordan en elev

identifiserer seg, spør åpne spørsmål som samtidig ikke er for invaderende.

- “Hvordan vil du at jeg skal omtale deg?”
- “Hvilket pronomen foretrekker du at andre bruker om deg?” (han / hun / hen / de osv.)
- “Føles det greit når andre sier han / hun om deg?”

Vi er alle mennesker som gjør feil og sier lite gjennomtenkte utsagn innimellom. Å prøve å forklare hvorfor man sa noe dumt kan ofte bli tolket som et forsøk på bortforklaring, og kan derfor få det til å virke som om man ikke mente unnskyldninga. “Unnskyld” står dermed ofte sterkere alene.

Kjønnsdelt undervisning

Som lærer har man ansvar for å legge opp undervisningen slik at alle kan delta på en likeverdig måte. Kjønnsdelt undervisning kan være utfordrende for elever som på forskjellige måter bryter med kjønnsnormer. Kanskje er det en jente i klassen som har flest guttevenner og som føler at hun blir avskåret fra vennene sine ved kjønnsdelt undervisning. Kanskje er det elever i gruppa som ikke vet helt hvilken gruppe de burde gå til. Kanskje føler noen at de andre guttene får mer behov for å hevde seg eller tøffe seg når det bare er andre gutter til stede, eller blir ukomfortabel fordi måten guttene snakker om jentene på endrer seg. Kanskje er det en ikke-binær elev i klassen som ikke har turt å fortelle at de verken identifiserer seg som gutt eller jente.

Kjønnsdelt undervisning er ofte noe som elever som er trans opplever som problematisk eller traumatisk. Det anbefales å unngå kjønnsdelt undervisning med annet det er tungtveiende grunner til å ha det. Om man likevel velger å kjønnsdele undervisningen har man et ekstra ansvar for å sørge for at det gjøres på en måte der alle elevene blir ivaretatt. Det er helt grunnleggende at elever selv får velge

hvilken gruppe de føler seg hjemme i. Om lærere presser elever til å gå i en gruppe de ikke vil være i, så kan dette oppleves traumatisk for elever som er eller senere viser seg å være trans. Det er også i strid med likestillings- og diskrimineringsloven, som skal fremme likestilling og hindre diskriminering blant anna på bakgrunn av kjønnsidentitet.

Kjønnsdelte garderober

Mange skoler har kjønnsdelte fellesgarderober. For noen elever oppleves dette som en god løsning, mens for andre elever kan det være utfordrende å bruke guttegarderober eller jentegarderober. Noen opplever kroppen sin som annerledes enn det som er forventet, og dette kan gjelde både for cispersoner og transpersoner. En cisjente kan for eksempel bekymre seg for å være i jentedusjen fordi hun er den eneste jenta i klassen som ikke har utviklet bryster eller fått andre ytre tegn på å gjennomgå en østrogendominert pubertet.

For transungdom kan det i tillegg være en utfordring at man ikke får benytte den garderoba som tilsvarer ens egen kjønnsidentitet. Et eksempel kan være en transgutt ikke får lov til å bruke guttegarderoben, men må bruke jentegarderoben. Da risikerer man at garderobebesøkene blir en påminnelse om at ens kjønnsidentitet ikke blir respektert og man risikerer å øke mengden dysfori som personen opplever. Mange skoler har valgt løse dette ved å gi elever som er trans sin egen garderobe. Noen elever som er trans opplever dette som en god ordning, mens andre opplever denne ordningen som en manglende

anerkjennelse av ens kjønnsidentitet. Her er den aktuelle eleven i en sårbar posisjon, så det er viktig å gå i dialog med eleven for å finne ut hva eleven ønsker og hvordan den kan bli best mulig ivaretatt ut i fra mulige alternativ.

Elever sin rett til et trygt skolemiljø gjelder også ved bruk av garderober og toalett.

En skolehverdag tilpasset tucking og binding

Tucking er noe enkelte med penis gjør for å få skrittet til å se flatere ut. Elever som synes det er vanskelig at andre kan se at de har penis og testikler kan oppleve aktiviteter der man har på trange eller lite klær som særlig vanskelige. Noen elever kan ønske å ikke delta i aktiviteter som bading eller yoga, eller kan trenge å vite om aktiviteten på forhånd slik at de kan forberede seg.

Binding er å få overkroppen til å framstå flatere på personer med bryster. Det er generelt slitsomt for

elevene å binde en hel skoledag. Dette kan gjøre at elever som binder blir mindre fokuserte eller føler på ubehag mot slutten av skoledagen. Binding kan også gjøre det utfordrende å gjennomføre noen aktiviteter på skolen. En del fysiske øvelser i kroppsøving vil for eksempel være utfordrende fordi brystkassa ikke kan utvide seg nok.

Tips for å ivareta elever som bruker tucking eller binding på en god måte:

- Spør elevene hva de selv er komfortable med å gjøre, og lag en plan ut ifra det. Er det spesifikke aktiviteter eleven ikke ønsker å være med på, eller som eleven er mer komfortabel med enn andre?
- Er eleven komfortabel med å trene uten binder eller tucking dersom eleven får trene på et privat treningsrom?
- Trenger eleven flere pauser?

For mange elever som er trans kan enkelte former for trening gi fysiske effekter som gir eleven et kjønnsuttrykk eleven er mer komfortabel med. Tilrettelagt trening kan være mer motiverende for elever som er trans dersom den har en ønsket kjønnsbekreftende effekt. Et eksempel kan være vektløfting for elever med en maskulin kjønnsidentitet.

Transvennlig seksualitetsundervisning

Utbredte forestillinger om seksualitet er ofte tett sammenknyttet med normer for kjønn. Dette kommer for eksempel til uttrykk ved at man tar det for gitt at hvilket kjønn man er skal si noe om hvilket kjønn man liker, at gutter er mer seksuelt aktive enn jenter eller at alle jenter og ingen gutter liker å bli penetrert. Disse kjønna forestillingene om seksualiteten vår sier mer om normene i samfunnet enn om hvordan folk faktisk har sex. I virkeligheten finnes det et stort mangfold i både seksuelle orienteringer og måter folk har sex på. Seksualitetsundervisninga i skolen må speile dette mangfoldet for å være relevant for elevene, og samtidig utfordre kjønnsstereotype forestillinger om hvordan jenter, gutter og andre kjønn har sex.

En utfordring knytta til seksualitetsundervisninga er at kroppsdeler blir kjønna på en måte som kan utløse dysfori blant elever som er trans. For eksempel kan ei transjente se bilde av en penis under titler som “det mannlige kjønnsorganet”. Det kan vekke sterke dysforiske følelser for ei transjente å se genitaliene hennes bli omtalt som noe mannlig.

En løsning kan være å snakke bare om genitalier, altså uten å si noe om kjønn til personen de tilhører. Man kan for eksempel helt fint snakke om hvordan en vulva fungerer uten å si at alle med vulva er kvinner eller at det er noe kvinnelig ved å ha en vulva. For eksempel, i stedet for å si at noen jenter kan ha utfordringer med urinveisinfeksjoner etter penetrerende sex, kan man si at “dersom du har vulva kan du oppleve utfordringer med...” eller “urinrør i vulvaer er mer utsatt for urinveisinfeksjon”.

Tips: Et materiale som snakker inkluderende om kropp i praksis er Skeiv Ungdoms Skeiv Sexhåndbok.

Foto: Rosemary Ketchum

Ordliste

Her er en ordliste med mye brukte ord innen kjønns-
mangfold. Alle begreper brukes på ulike måter, så
noen kan legge annet innhold i ordene enn det denne
ordlisten tar utgangspunkt i. Bare du definerer din
egen identitet.

Binding: Teknikker for å få flatere brystkasse for
personer med bryster.

Ciskvinne: Person med kvinnelig identitet som ble
registrert som kvinne etter fødsel.

Cismann: Person med mannlig identitet som ble
registrert som mann etter fødsel.

Cisperson: Å identifisere seg som den samme
kjønnskategorien som den man ble registrert som
etter fødsel.

Ikke-binær: Å identifisere seg utenfor det binære
kjønnsystemet. Det for eksempel kan være å ikke
identifisere seg som noe kjønn, å identifisere seg som
flere kjønn eller at kjønnsidentiteten din er flytende.

Kjønnsbekreftende behandling: Medisinsk behandling
for å bekrefte kjønnsidentitet. Behandlingen kan bestå
av for eksempel medisinske hjelpemiddel, hormoner
eller kirurgi. Ulike personer vil ha behov for ulike
former for kjønnsbekreftende behandling.

Kjønnsdysfori: Ubehag på grunn av manglende
samsvar mellom kjønnsidentitet og registrert kjønn
etter fødsel.

Kjønnsinkongruens: En tilstand der tildelt kjønn etter
fødsel ikke samsvarer med kjønnsidentitet.

Transkvinne: Person med kvinnelig identitet som ble
registrert som mann etter fødsel.

Transmann: Person med mannlig identitet som ble
registrert som kvinne etter fødsel.

Transperson: Å identifisere seg som en annen
kjønnskategori enn den man ble registrert som etter
fødsel.

Tucking: Teknikker for å få flatere skritt for personer
med penis.

Skeiv kunnskap er FRI Oslo og Vikens kompetansehevingsprogram. Skeiv kunnskap holder kurs på din arbeidsplass eller skole om normer, kjønn og seksualitet, likeverdige tjenester og trygge arbeidsfelleskap.

Skeiv kunnskap støttes av Oslo Kommune.

Oslo Extra Large
En by for alle

Oslo